

**2008 წელს ცხინვალის რეგიონიდან დევნილი
მოსახლეობის ყოფის ზოგიერთი ასპექტი
(ეთნოგრაფიული მონაცემების მიხედვით)**

2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შედეგად ცხინვალის რეგიონი ფაქტობრივად დაიკალა ქართველებისაგან და ავტოქტონ მოსახლეობას საკუთარ ქვეყანაში დევნილის სტატუსით ქვეყნის სხვადასხვა რეგიონში მიეცა თავშესაფარი. ღლიახვის ხეობიდან ქაოსურად შემოდინებული მოსახლეობის დაბინავება და მათთვის საარსებო პირობების შექმნა საკმაოდ რთული პროცესი იყო. თავდაპირველად დევნილი მოსახლეობა განთავსებულ იქნა საზოგადოებრივ დაწესებულებათა შენობებში, ძირითადად ბაგა-ბაღებსა და სკოლებში, შემდგომ კი მათთვის აშენდა სპეციალური დასახლებები ან გარემონტდა სახელმწიფო უწყებათა უფუნქციო შენობები. ოფიციალური მონაცემებით, “2008 წლის აგვისტოს ომის შედეგად დევნილი მოსახლეობისათვის აშენდა 3963 კოტეჯი, შესყიდულ იქნა 453 სახლი და რეაბილიტაცია გაუკეთდა 1500 ბინას. ჯამში განხორციელდა 5753 ოჯახის (18 866 პირი) განსახლება” (იძულებით გადაადგილებულ..).

სამაჩაბლოს მოსახლეობა დევნილობაშიც, ისევე, როგორც ომახდე, 4 მუნიციპალიტეტის დაქვემდებარებაში იმყოფება. ესენია – თიღვა, ერედვი, თამარაშენი და ქურთა; მიუხედავად მათი ახლანდელი საცხოვრებელი ადგილისა, მოსახლეობა მიბმულია იმავე მუნიციპალიტეტებზე, რომლებიც ამჟამად გადავიდნენ გორში, საქართველოს ლტოლვილთა და განსახლების სამინისტროს ახალ შენობაში. რესპონდენტთა ინფორმაციით: “როდესაც პირველად ჩამოვიდნენ ლტოლვილები ომის მერე, ისინი თავიდან დაასახლეს სკოლებში, საბავშვო ბაღებში და ა.შ. სადღაც ორ-სამ თვეში, როგორც კი გარემონტდა კოლა,

ბაზალეთი, შაუმიანი და კიდევ სხვა, ვისაც უნდოდა, მიდიოდა ამ გარემონტებულში; ამავე დროს მიდიოდა დევნილთათვის ახალი დასახლებების მშენებლობა – წეროვანში, გორში, ფრეზეთში... ვისაც უნდოდა ელოდებოდა ამ გორის და წეროვანის კოტეჯებს, ანუ მშენებარეს, და იანერისთვის უკვე დაიწყო შესახლება. იყვნენ ისეთი ოჯახებიც, ვისაც არც ერთი არ უნდოდა და ერჩივნა ფული, ამიტომ ისხდნენ იქ, სადაც თავიდან შეუშვეს და ელოდებოდნენ დაპირებული 10 000-ის მიღებას, ოღონდ 2 წლის შემდეგ ამ თანხების გაცემა შეწყდა.” (საველე მასალა, გორი 2012).

დევნილთა დასახლებებში მოსახლეობის ახალ საცხოვრებელ ტერიტორიებზე განაწილება, უმეტეს შემთხვევაში, მათივე სურვილის მიხედვით მიმდინარეობდა, თუმცა, რესპონდენტთა გადმოცემით, ზოგჯერ, უფრო ხელსაყრელ ადგილებში ჩასახლებისთვის პირად ნაცნობობასაც იყენებდნენ. რიგ დასახლებებში ცალკე დაბინავდნენ სამახაბლოდან დევნილები (გორის ორივე დასახლება, შაუმიანი, კოდა. . .), ზოგან კი ახალგორის რაიონიდან დევნილ მოსახლეობასთან ერთად (წეროვანი, საგურამო, ფრეზეთი..). ერთ დასახლებაში მოხვედრილ ერთი გვარის ან ერთი სოფლის წარმომადგენელ დევნილებს ერჩივნათ ერთად ყოფილიყვნენ და, თუმცა, საცხოვრებლის დაკავება კენჭისყრით ხდებოდა, საცხოვრებელ ფართს ცვლიდნენ ხოლმე იქ, სადაც ამისი შესაძლებლობა იყო: “პირველ ეტაპზე, კენჭისყრა როცა იყო, ცვლიდნენ ფართებს, რადგან ჩვენებს ერთად ყოფნა ერჩივნათ, ბუნებრივია, და ახალგორელებსაც ეგრე; ამიტომ დღეს მაინც თავმოყრილები ერთად არიან. ეგრე რაღაცნაირად დანაწილდნენ – ჩვენები უფრო გზისპირას არიან, ახალგორელები უფრო ახალგორისკენ, ეს მათ კარგ ურთიერთობას ხელს კი არ უშლის, მაგათ ოჯახებიც კი შექმნეს, ჩვენმა ახალგორელი მოიყვანა და პირიქით, მაგრამ ერთი კუთხის ხალხს მაინც ერთად ყოფნა ურჩევნია, ხომ იცი!” (საველე მასალა, გორი 2012).

2008 წლის ომის შედეგად, ცხინვალის რეგიონიდან გამოვიდა არა მარტო ქართველი მოსახლეობა, არამედ

ოსებიც, რომლებიც ქართველთა ოჯახების რძლები ან სიძეები იყვნენ. ამას გარდა სამაჩაბლოს ტერიტორია დატოვა იმ 30-მა ოსურმა ოჯახმაც, ვინც 2007 წელს დროებითი ადმინისტრაციის ხელმძღვანელის, დ. სანაკოვეის მოწოდებით ცხინვალიდან ქართული მხარის მიერ კონტროლირებად სოფელ ხეითში საცხოვრებლად გადავიდა. აქ მათ კეთილმოწყობილი ბინები, სამუშაო ადგილები და ფულადი კომპენსაცია მიიღეს (აგვისტოს ომამდე ხეითში უკვე მზად იყო კიდევ 120 ბინა, დასრულებული იყო დასასვენებელი პარკი, ატრაქციონები, სპორტული კომპლექსი). ამ კონტინგენტისთვის უფასოდ მუშაობდა დაცვის სამსახური, მზარეულებისა და დამლაგებლების ბრიგადები.

ლიახვის ხეობიდან გამოსულ დევნილებს მათთვის სპეციალურად აშენებულ ან გარემონტებულ საცხოვრებლებში სახელმწიფომ შეძლებისდაგვარად შეუქმნა აუცილებელი კომფორტი და ისინი ყოველმხრივ დააკმაყოფილა საყოფაცხოვრებო ინვენტარით: *“მათ ახალ ბინებში დახვდათ ყველაფერი, ჩაქუჩიდან დაწყებული, ავეჯით დამთავრებული. რამდენად ხარისხიანი იყო და რამდენად მოსწონდათ, ეს სხვა ამბავია, მაგრამ ჭურჭელი, ავეჯი, მაცივარი, გამათბობლები – ყველაფერი დახვდათ. პირველი კონფლიქტის შედეგად სამაჩაბლოდან ადგილნაცვალი პირებისაგან განსხვავებით, 2008 წლის ომის შედეგად დევნილ მოსახლეობას საუკეთესო პირობები შეუქმნეს; თავიდან შემოდიოდა ჰუმანიტარული დახმარებაც, ნორმის მიხედვით ურიგდებოდათ სხვადასხვა სახის საკვები პროდუქტი.”* (დევნილი ქალბატონი სოფ. ქურთადან, 2011 წ.).

თუმცა შეინიშნება უკმაყოფილებაც, რომელიც მოგვიანებით გაჩნდა იმ ხარვეზების გამო, რაც ნაჩქარევად აშენებულ თუ გარემონტებულ საცხოვრებლებს დროთა ვითარებაში აღმოაჩნდა: *“მთავრობა ცრებახობს რომ ლტოლვილები ყოველმხრივ მოაწყო, ეხმარებოდა ყველანაირად და უზრუნველყო თვითოეული ოჯახი, ქონება მოგეცითო, მაგრამ იმას რატომ არა თვლის, იქ რამდენი ქონება დაეკარგეთ? თანაც დრო რო გავიდა ხან*

წყალი ჩამოგვივიდა სახურავიდან, ხან დაგვინესტიანდა იატაკი, სახლში სათავსოები არა გვაქვს რამე რო მოვიყვანოთ, სად წავიღოთ?” (საველე მასალა, შავშვეები, 2012).

თავდაპირველად დევნილ მოსახლეობას, სახელმწიფოს გარდა, საკმაოდ სოლიდურ დახმარებას უწევდნენ საერთაშორისო ჰუმანიტარული ორგანიზაციები, მაგრამ ნორმალური არსებობისათვის ეს მაინც არ იყო საკმარისი. რესპონდენტთა თქმით, როდესაც ხეობის ხალხმა თავიანთი სამშობლო დატოვა და მათი უკან დაბრუნება გაურკვეველი ვადით გადაიდო, თითქმის ყველა შრომისუნარიანი ადამიანი (უმთავრესად ქალაქებში) ცდილობდა სამუშაო ემოვნა, რაც ნამდვილად არ იყო ადვილი. ისინი იშვიათად ახერხებდნენ თავიანთი პროფესიის შესაბამისად დასაქმებულებს და, ძირითადად, დროებითი სამუშაოთი იყვნენ დაკავებულნი. სამხრეთ ოსეთის დროებითი ადმინისტრაცია, რომელიც ომამდე სოფ. ქურთაში იყო განთავსებული, ფაქტობრივად სამოქმედო ასპარეზის გარეშე დარჩა; ამდენად, ის შეეცადა თავისი კადრები გაენაწილებინა მათი სურვილის და პროფესიისდა მიხედვით – მაგალითად, მოსამსახურეთა გარკვეულმა ნაწილმა დაცვის პოლიციაში ან თავდაცვის სამინისტროში დაიწყო მუშაობა, ნაწილი კი ძველ სამსახურში, ანუ დროებით ადმინისტრაციაში დარჩა რომელიც ამჟამად თბილისშია.

სახელმწიფომ გარკვეული სოციალური დახმარება და შეღავათები დააწესა დევნილთათვის, მათ შორის, საყოველთაო დაზღვევა. გარდა ამისა, სამხრეთ ოსეთის ყოფილი ავტონომიური ოლქის დროებითი ადმინისტრაცია იხდის 2008 წლის მერე ხეობიდან გამოსული (ანუ ომის დროს დაზარალებული) სტუდენტების სწავლის საფასურს, გასცემს სოციალურ დახმარებას წელიწადში ერთხელ მრავალშვილიან ოჯახებზე, ინვალიდებზე (I ჯგუფის და ბავშვობიდან ინვალიდებზე) და მარხენალდაკარგულებზე; ერთჯერადი დახმარება ეძლევათ ასევე ომის ვეტერანებს (9 მაისს) და სოციალურად დაუცველებს. აგრეთვე, 100 ლა-რიდან 500 ლარამდე

დახმარება გაიკვმა, ძირითადად, ონკოლოგიურ ავადმყოფებზე. დაზღვევასთან ერთად აღნიშნულ კონტინგენტს აქვს ყოველთვიური დახმარება – 28 ლარის ოდენობით. აღსანიშნავია, რომ 2012 წლის მიწურულს, როდესაც ახალი მთავრობის მოსვლის შემდეგ გარკვეული ვითარების გამო, საქართველოს მოსახლეობას არსებული დაზღვევა მოეხსნა, ცხინვალის რეგიონიდან დევნილებს დაზღვევა ისევ ეძლევათ. მიუხედავად იმისა, რომ 2008 წლის ომის შედეგად დევნილთა ნაწილი შესაძლოა დახმარებას ჯანდაცვის სამინისტროდან იღებდეს, სამხრეთ ოსეთის ყოფილი ავტონომიური ოლქის დროებითი ადმინისტრაცია თავის მხრივ მაინც გასცემს დახმარებას დადგენილი წესისამებრ. პედაგოგები პატარა და დიდი ღიახვის ხეობიდან, რომელთა რაოდენობაც ორასს აღემატებოდა, 2009 წლის ჩათვლით იღებდნენ ხელფასს; საბავშვო ბაღის მასწავლებლებს ხელფასს 2012 წლის ჩათვლით უხდიდნენ. ეს დახმარება პედაგოგებს მოეხსნათ მაშინ, როდესაც თავიანთი სპეციალობით სკოლებში ან საბავშვო ბაღებში დაიწყეს მუშაობა. მაგალითად, როდესაც წეროვანში სკოლა ააშენეს, რიგი პედაგოგებისა იქ გადანაწილდა სამუშაოდ. ასევე დევნილი პედაგოგები შაუმიანის შერეულ – რუსულ-ქართულ სკოლაში მუშაობენ, და სხვ.

გარდა უდიდესი მორალურ-ფსიქოლოგიური სტრესისა, რაც თან ახლდა 2008 წლის ომს და მის შედეგებს, სამაჩაბლოელი დევნილებისათვის ძალზე მტკივნეული იყო ტრადიციული ცხოვრების წესის მოშლა. ხეობელი ქართველები, რომლებიც მთელ საქართველოში საუკეთესო მეურნეებად არიან ცნობილი, რომელთა წყალობითაც ეს მხარე განსაკუთრებული სამეურნეო (მეხილეობა, მევენახეობა, მიწათმოქმედება) ტრადიციებით არის გამორჩეული და ვისაც ფაქტობრივად ემყარებოდა ცხინვალის რეგიონის სამეურნეო ინფრასტრუქტურა, ტრადიციული სამოქმედო ასპარეზის გარეშე აღმოჩნდნენ. ამიტომაც იყო, რომ მათმა ნაწილმა, ვისაც ურბანულ ყოფასთან შეგუება ზემოხსენებული მიზეზის გამო გაუჭირდა, სოფელში არჩია ცხოვრება (უმეტესი ნაწილი

წავიდა გორის რაიონში, ასევე კახეთში, ატენის ხეობაში) და სამეურნეო საქმიანობას მიჰყო ხელი. ამ მოთხოვნების შედეგი იყო ისიც, რომ უმრავლესობამ ის მცირე ნაკვეთებიც კი, რაც მათ ახალი დასახლების პირობებში ერგოთ, ბაღნარად აქცია.

აღსანიშნავია, რომ სწორედ ხსენებული ასპექტების, ანუ დევნილთა ტრადიციული საქმიანობისა და ინტერესების გათვალისწინებით მოხდა ახალი დასახლებების ადგილმდებარეობის შერჩევა. მათი პროექტირებისას, სპეციალისტები დევნილთა ტრადიციული ყოფის თავისებურებებიდან ამოდიოდნენ. ნ. ზაზანაშვილის გამოუქვეყნებელ ნაშრომში – Процессы Архитектурно-Функциональной Адаптаций В Поселениях ВПЛ «Второй Волны», სადაც განხილულია დევნილთა დასახლებების სოციალური ადაპტაციის საკითხები, ხაზგასმულია ის პრინციპები, რის საფუძველზედაც მოხდა მათი ადგილმდებარეობის შერჩევა, მათ შორის კი პირველი, დევნილთა ყოფითი თავისებურებაა. სწორედ სოფლის მეურნეობის, როგორც დევნილთა უმთავრესი საქმიანობის გათვალისწინებით, გადაწყდა სოფლის ტიპის დასახლებების აშენება, რომლების სასოფლო-სამეურნეო სავარგულებთან ახლოს იქნებოდა. სადაც მათ შემდგომში დამოუკიდებელი სამეურნეო საქმიანობის წარმოების საშუალება ექნებოდათ. ეს დასახლებები კი ახლოს უნდა ყოფილიყო გზასთან, სარწყავი და დასალევი წყლის სისტემასთან (*Зазанаишвили: 2011, 6-7*)

ამ ფორმულირების მიხედვით, დევნილთა შემოსავლის ძირითადი წყარო უნდა გამხდარიყო მიწა. თუმცა, დევნილთა დასახლებებში, ზემოხსენებული თვალსაზრისით, მდგომარეობა ყველგან ერთგვაროვანი არ არის. ზოგან, სადაც ამისი შესაძლებლობა და მოსახლეობის სურვილი იყო, ხალხს მიწები დაურიგეს. მიწები არ აქვს მცხეთა-მთიანეთის რაიონის სამ დასახლებას – წეროვანს, წილკანსა და ფრეხეთს, ასევე გორის “ვერხეების” მოსახლეობაც მიწის გარეშეა დარჩენილი. გერმანელების მიერ აშენებული ეს დასახლება ვიზუალურად ძალიან ჰგავს გერმანულ სოფელს. მათ აქვთ

საბაღ-ბოსტნე მცირე ნაკვეთები აქვთ, მაგრამ უწყლობის გამო მოსახლეობას ბოსტნის გაშენება უჭირს. მთხრობელთა ინფორმაციით: *“თავიდან წეროვანი არც საცხოვრებლად და არც სამეურნეო თვალსაზრისით სახარბიელო არ იყო – ჭაობიანი, სავსე იყო კოლოებით და ქვეწარმავლებით. მერე დააშრეს და ახლა უკვე ხეხილიც კარგი მოჰყავთ. ამასწინათ, ერთი იქაური ამბობდა, პატარა ატმის ხიდან ორი ვედრო ატამი მოვკრიფეთო. კიტრიც და სხვა ბოსტნეულიც აქვთ. ვისაც შრომა უნდა და უნარი აქვს, ყველაფერი მოჰყავს, ვისაც შრომა არ უნდა, იმას რასაკვირველია არც არაფერი გააჩნია.”* (საველე მასალა, გორი 2012).

გაცილებით უკეთესი მდგომარეობაა გორის დასახლება –ე.წ. *“წმინდა წყალზე”*, სადაც ერთი შეხედვითაც ჩანს, რომ აქაური მოსახლეობა საკმაოდ ნაყოფიერ ნიადაგზე სახლობს. ადგილობრივი ინფორმანტის თქმით: *”ეს ტერიტორია ადრე ეკუთვნოდა საცდელ მეურნეობას. კომუნისტების დროს იყო ასეთი გორში, თუ საქარველოში რაიმე ჯიშის მოყვანა ან შემოტანა უნდოდათ, აქ გამოჰყავდათ იმ დროს. ეს არის განსაკუთრებული მიწა, ამბობენ, აქ მიწისქვეშა წყლები გადისო და ამიტომაც მოსავალიც საუკეთესოა. ჩვენ გვიდგა თითქმის ყველაფერი. აი, ეს ხეივანი, 2009 წლიდან ამხელაა გაზრდილი. ყველაფერი მომყავს, ლობიო, სიმინდი, კარტოფილი, პამიდორი, კიტრი, წიწაკა. ატმები მოდის ისეთი რო, ვასავიყებელი, მაგრამ ჩვენი ნაკვეთი შორსაა აქედანა და იძულებული ვარ მკვახე მოვკრიფო, რადგან გადადიან ხოლმე და იპარამენ. აი, აქვე რო ნაკვეთია, ეგ ერთი ჩვენებური კაცისაა, იქ რო პამიდორი თესია, აბა ნახეთ, როგორია! ჩვენ არ ვუწივით ცხოვრებას, ვინც შრომობს, იმას არა უჭირს რა. ერთი იმას ვდარდობთ, რომ სამშობლოში დაგვაბრუნა. მე ტრაქტორიც შევიძინე, კერძო სამუშაოებზედაც დავდივარ, არაფერზე არ ვიხვე უკან “* (საველე მასალა, გორი 2012).

გამოკითხვისას დევნილები ყოველთვის ავლებენ პარალელს მათ ომამდელ და დღევანდელ სამეურნეო ყოფას შორის, ისინი გამოთქვამენ წუხილს, იმის გამო,

რომ დღეს მათ სამეურნეო საქმიანობას ისეთი გასაქანი არ აქვს, როგორც ლიახვის ხეობაში ყოფნისას. მაშინ თავისუფლად შეეძლოთ რუსეთში გაეცნათ სოფლის მეურნეობის პროდუქცია, დღეს კი მისი ჭარბად წარმოების არც ოდინდელი პირობები აქვთ და არც მისი რეალიზაციის შესაძლებლობა.

ჩემ შეკითხვაზე, თუ როგორ უყურებენ ერგნეთის ბაზრობის რეაბილიტაციას, რადგანაც ამის შესახებ იყო მოარული ხმები საზოგადოებაში, დევნილები ერთხმად აღნიშნავენ ამ იდეის უაზრობას: *“ერგნეთზე ლაპარაკი ეხლა უაზრობაა. კი, ნამდვილად კარგი იყო, როცა ებაზრობა მუშაობდა, ჩვენთვისაც და ოსებისთვისაც. მათი ფინანსური კეთილდღეობისათვის ეს ბაზრობა ძალიან მომგებანი იყო, ახლა ამის იმედი რასაკვირველია აღარავის აქვს. იქ მოსახლეობა აღარ არის, ვიღაც ამოვა სავაჭროდ ბაზარზე? ქართულ სოფლებში რაც მოსავალი მოდიოდა, ახლა სადღაა! მოდიოდა იმიტომ რომ ქართველი მეურნეობას თავს აკლავდა, საერთოდ ჩვენები ხომ საუკეთესო მეურნეები იყვნენ! ოსებს რაც დარჩათ ეს ხილი, გადაუჯიშდათ ამ წლებში. რამდენადაც ვიცო, წუწუნებენ, ძალიან წერილი ვაშლი მოდისო, ან საერთოდ აღარ მოდისო. რას მოვა, თუ არ შეწამლე, არ გასხალი? ეს ცხრა სოფელი, ხეობის ქართულ სოფლებს ვგულისხმობ, საერთოდ მთელ ქართლში გამორჩეული სოფლები იყო. ოსური სოფლები ქართულისაგან მაგით განსხვავდებოდნენ, ეგენი ინახავდნენ მთელი ცხინვალის რაიონს”* (საველე მასალა, ერგნეთი, 2012).

არაერთგვაროვანია სხვადასხვა დასახლებაში მცხოვრებ ლიახვის ხეობიდან დევნილთა ყოფითი პირობები; მრავალკომლიან დასახლებებში არის სკოლა, საბავშვო ბაღი, სამედიცინო პუნქტი. ზოგიერთ დასახლებაში სკოლა არ აქვთ და ბავშვებს მეზობელ სოფელში უწევთ სიარული. ასეთია ფრეხეთის დასახლება, სადაც ახალგორიდან და სამაჩაბლოდან დევნილი 3 სხვადასხვა სოფლის მოსახლეობა ცხოვრობს. სკოლის მოწაფეებს წეროვანში უწევთ სიარული, რაც ზამთრის პირობებში საკმაოდ რთულია. თუმცა, ფრეხეთში აქვთ

საბავშვო ბაღი, რომელიც ერთ კოტეჯშია განთავსებული და მოსახლეობის ძალისხმევით არსებობს. დევნილთა დასახლებებში წეროვანი ერთ-ერთ ყველაზე კეთილმოწყობილად ითვლება. აქ ლტოლვილების დიდი ნაწილი დასაქმებულია, ძირითადად კერძო სტრუქტურებში და, ნაკლებად, საჯარო სამსახურებში. მუშაობენ იქვე – წეროვანის ქალაქის ქარხანაში, ქართულ-შვეიცარულ კომპანია „ბერტაში“, რომელიც საყოფაცხოვრებო მოხმარებისა და ჰიგიენური პროდუქტების მწარმოებელია, ბარამბოს ქარხანაში, მაგრამ ზოგადად, მიუხედავად სამუშაოს და საკუთარი მეურნეობის ქონისა, მაინც უჭირთ. წეროვანში სკოლის გარდა არის საავადმყოფო, საბავშვო ბაღი, პოლიცია, ეკლესია.

თუმცა სახელმწიფო ყველანიირად შეეცადა ნორმალური პირობები შეექმნა დევნილი მოსახლეობისათვის, პრობლემები მაინც ბევრია: მაგალითად, ხეითიდან, აჩაბეთიდან, ქსუისიდან და ქურთიდან ხურვალეთში და შავშვებში ჩასახლებულ დევნილებს საკმაოდ არასახარბიელო ვითარებაში უხდებათ არსებობა, რაც ძირითადად ყოფითი პირობების მოუგევარებლობაში გამოიხატება: ესაა უხარისხო გზები, ტრანსპორტის, წყლის, გაზის, ელექტროენერჯის, სამედიცინო მომსახურების დეფიციტი, უმუშევრობა. იგივე პრობლემების წინაშე დგანან თითქმის ყველა შედარებით მცირე დასახლების მკვიდრნი. ფრეზეთელებისათვის, რომელთაც თავად დევნილთა აზრით, ყველაზე ცუდი ადგილი შეხვდათ საცხოვრებლად, სადაც არ არის ბუნებრივი მწვანე საფარი და დასახლებას მუდმივად მზე ატყერს, უწყლობა და კომუნიკაციების მოუწესრიგებლობა პირველად პრობლემად არის ქცეული.

ღიახვის ხეობის მოსახლეობა უკვე მეექვსე წელია დევნილობაში ცხოვრობს; ამ ხნის განმავლობაში მოსახლეობის წინაშე ბუნებრივად დადგა სასაფლაოს არსებობის საკითხი. ცხინვალელებს თბილისში სახელმწიფომ კუკიის სასაფლაოს ზემოთ გამოუყო ადგილი. რაც შეეხება ახალ დასახლებებს, გორის დევნილები თავიანთ მიცვალებულებს ადგილობრივ

სასაფლაოზე გორში კრძალავენ, წეროვანს თავისი საკუთარი სასაფლაო აქვს, მაგრამ არის შემთხვევები, როდესაც მიცვალებულს სოფელში მიასვენებენ, თავიანთი რომელიმე წინაპრის მიწაზე.

ცხინვალის რაიონიდან დევნილთათვის ახალ გარემოსთან ადაპტაცია სხვადასხვა დასახლებაში არაერთგვაროვნად მიმდინარობდა. განსაკუთრებულ მდგომარეობაში აღმოსნდნენ დევნილები ლიახვის ხეობიდან დაბა შაუმიანში, სადაც ძირითადად ეთნიკური სომხები ცხოვრობენ. დევნილები, რომლებიც აქ 2009 წლიდან არიან, შაუმიანის ცენტრიდან ცოტა მოშორებით კორპუსებში ცხოვრობენ და ერთგვარად მეზობლებისაგან იზოლირებულნი არიან. თავდაპირველად ეს ფაქტორი, ერთი მხრივ, მათი ინტეგრაციისთვის არც თუ სახარბიელო ვითარებას ქმნიდა. მაგრამ, ბოლო პერიოდში სათემო განათლების ცენტრში, რომელიც დაარსდა 2009 წელს სახალხო უნივერსიტეტთა გერმანული ასოციაციის მხარდაჭერით, ქართული ენის შემსწავლელი სპეციალური ჯგუფები გაიხსნა, რამაც შემდგომში ადგილობრივი და დევნილი მოსახლეობის კომუნიკაციას შეუწყო ხელი. დევნილთა ჩამოსახლებამდე აქ ქართულ ენაზე სწავლება არ მიმდინარეობდა, რადგან მოსახლეობის თითქმის აბსოლუტური უმრავლესობა არაქართველია და სკოლებიც სოფელში რუსულ და სომხურენოვანი იყო. დევნილთა ჩამოსახლების შემდეგ კი მეორე საჯარო სკოლაში ქართული სექტორი გაიხსნა, სადაც დევნილ ბავშვებს თავად დევნილი პედაგოგები ასწავლიან. *“ურთიერთობები ქართველ და სომეხ ბავშვებსა და პედაგოგებს შორის არ არის ცუდი, პირიქით, ქართულ ენაზე ურთიერთობის და მეგობრობის სურვილს გამოხატავენ. დევნილთა დამსახურებაა სწორედ ის, რომ სომხური ეთნიკური წარმომავლობის ადამიანებს დღეს უკვე სირცხვილად მიაჩნიათ საკუთარი ქვეყნის სახელმწიფო ენის არცოდნა. ისინი ამბობენ, ადრე ამას არაეინ გეთხოვდა, არც გარემო გგქონდა ისეთი, ვინმეს ქართულად დაგლაპარაკებოდიო – ჩვენი სოფელი ხომ მთლიანად სომხურია და მის გარეთ კი რუსულიც საკმარისი იყო. ახლა, როცა ჩვენს გვერდით*

ქართველები ცხოვრობენ და ყველაფერი ქართულად წარმოებს, ვაღდებული ვართ ვიცოდეთ, პატივი ვცეთ და შეიღებსაც ვასწავლოთ” (ბაინდურაშვილი: 2010).

სრულიდ აშკარაა, რომ შაუმიანის დევნილები ნებით თუ უნებლიედ, სახელმწიფოს სამოქალაქო ინტეგრაციის სტრატეგიის ერთ-ერთ სექტორად მოგვევლინენ. ქართველთა შაუმიანის დასახლებაში გამოიჩინას სტრატეგიული მნიშვნელობა იმიტომ ჰქონდა, რომ ამგვარად მოხდა ქართული ელემენტის შემოჭრა არაქართულ გარემოში, გაჩნდა აუცილებლობა და ინტერესი სახელმწიფო ენის შესწავლის მიმართ, ჩაისახა ინტეკულტურული დიალოგის წარმართვის პესპექტივა, რუსულ და სომხურ სკოლებში გაჩნდა ქართულად სწავლების პრეცედენტი, რაც საბოლოოდ ეთნიკური უმცირეობის სახელმწიფო ინტეგრაციის საწინდარია.

აღსანიშნავია დევნილი მოსახლეობის რელიგიური ყოფა. ჯერ კიდევ ლიახვის ხეობაში ყოფნის დროს ქართულ მოსახლეობაში აშკარად შეინიშნებოდა მართლმადიდებლური რწმენის გაძლიერება, რაც გამოიხატებოდა ეკლესიების რესტავრაციასა და ქრისტიანული მსახურების აღდგენაში, ეკლესიის მრევლის რაოდენობის ზრდაში, ქრისტიანულ დღესასწაულებში აქტიური მონაწილეობის მიღებაში, რელიგიური ნორმების დაცვაში და ა.შ.

2008 წლის ომამდე ჯერ კიდევ შემორჩენილი იყო ოსებისა და ქართველების მიერ ცხინვალის რეგიონის ქართველი და არამართო ქართველი მოსახლეობის მთავარი სალოცავის – სასწაულმოქმედი გერის წმინდა გიორგის ერთდროულად მოლოცვის ტრადიცია, თუმცა პირველმა კონფლიქტმა თავისი დადი დაასვა კულტურული ინტეგრაციის ამ იშვიათ გამოვლინებას; თუ კონფლიქტამდე პერიოდში ქართველები და ოსები ერთად აღნიშნავდნენ გერისთობას და ერთობლივ ღვინს მართავდნენ, პირველი კონფლიქტის მერე ერთმანეთს ერიდებოდნენ და ცდილობდნენ ერთმანეთთან არ ეკონტაქტათ, იქაურების თქმით: “წვენები ეკლესიასთან, ზემოთ იკრიბებოდნენ, ოსები კი სალოცავის დაბლა სხდებოდნენ. შეიყრებოდნენ,

სვამდნენ და ღრუობდნენ. მაგათ სხვა რა იციან, ერთი ოსაიდა-ვარაიდა. ჩვენები, სხვათა შორის, ბოლო ხანს, ომამდე, მაინც ფრთხილობდნენ და იქ შესვლას ყველა ვერ ბედავდა” (სოფ. ქორდი. 2012)

2008 წლის ომმა კულტურული კომუნიკაციის ეს გადმონაშთიც მოსპო. გერის სალოცავში მისვლა დღეს შეუძლებელია: სოფელი არბო, რომელზედაც გადიოდა გერისკენ მიმავალი გზა, დღეს ღიახვის ხეობის გორის რაიონის სოფლებიდან უკანასკნელი პუნქტია, რომლის იქითაც ქართველი ვეღარ გადადის. ამიტომაც, ბოლო ხანს დამკვიდრდა გერისთობის დღეობაზე არბოს ეკლესიაში თავშეყრის ტრადიცია. მართლაც იმ დღეებში (გერისთობის დღეობას სამჯერ თითო კვირის ინტერვალით აღნიშნავენ – თავი, შუა და ბოლო) არბოს ეკლესიაში სალოცავად მოდის ის მლოცველიც, ვინც გერში ვეღარ აღნიშნავს ტრადიციულ დღეობას.

ახალ დასახლებებში თანდათანობით ფეხს იკიდებს ეკლესიების მშენებლობის ტენდენცია. მაგალითად, ეკლესიაა გორში, “ვერხეების დასახლებაში, რომელიც გერმანელებმა ააშენეს; სოფელ ბერბუკში ამოქმედდა გერის წმინდა გიორგის ტაძარი. ეს სალოცავი, რომლის კედელშიც გერის ტაძრიდან ჩამოტანილი ქვა დაატანეს, დეენილების თხოვნით აიგო. აიგო ეკლესია წეროვანშიც და მას საკმაოდ დიდი მრევლი ჰყავს. სხვაგან, დეენილები ახლოს მყოფ ეკლესიებში დადიან. მაგალითად, გორში ძირითადად გორიჯვარში ღოცულობენ.

დეენილები ძალზე მტკივნეულად განიცდიან იმ ფაქტს, რომ კონფლიქტის შემდეგ ოსებმა ქართული ეკლესია-სალოცავები ოსური კულტურის ძეგლებად გამოაცხადეს, ზოგი გადაღებეს, ზოგიც განადგურდა. გავრცელებული ინფორმაციით, ოსმა სეპარატისტებმა ეკლესიის კედლებიდან ის ქვები ამოიღეს, რომლებზეც ქართული წარწერები და მართლმადიდებლური ჯვრები იყო გამოსახული.

აღსანიშნავია, რომ რელიგია და, კონკრეტულად, კი ხეობაში არსებული ქართული ეკლესიები და ქრისტიანული წმინდანები დეენილთა წარმოდგენებში

იქცა ცხინვალში ქართველების თავს დატრიალებულ ტრაგიკულ მოვლენებზე შურისძიების ერთადერთ ვირტუალურ იარაღად. გორის რაიონში მცხოვრებ დევნილ მოსახლეობაში ხშირად მოისმენთ ისტორიებს ხეობაში არსებულ ეკლესიებში მომხდარი სასწაულების შესახებ: “თურმე ქურთის ღვთისმშობლის ეკლესიიდან საღამოობით ისმის ხოლმე გაურკვეველი ხმები, კივილის თუ გოდების. ამის შიშით ოსები თურმე ეკლესიასთან ახლოსაც კი ვერ მიდიან. ერთხელ თურმე მარშრუტკა მიდიოდა ჩრდილო ოსეთიდან და მძღოლს თურმე შუშასთან წინ გადაელობა თეთრებში ჩაცმული ქალი, სად წაიყვანეთ ხემი შვილებიო, მერე ავარია მოუვიდა იმ მძღოლს. ესეთი ამბები სხვა ეკლესიებზედაც გამიგია. ხალხი ამბობს, რომ ოსები ძალიან შეშინებულები არიანო!” (საველე მასალა, სოფ. ტირძნისი, 2012).

მსგავსი ისტორიები მრავლადაა: “ლეგენდად დადის, კეხველი არის ერთი და იმან მოყვა, ისე მაგარ მანდრაქში არიან ოსებიო! ბიჭები რომ დაიღუპნენ ცხინვალში და რომ ვერ გამოიყვანეს, მაშინდელი ამბავიაო; ერთ-ერთი დაჭრილი ბიჭი, რომელიც გამოიყვანეს, ის ყვებოდა თურმე, ვიღაცა ქალი დადიოდაო, თეთრებში ჩაცმულიო, მე ვიწექო და ვხედავდიო – იმ ქალს წინსაფარი სულ დახერეტილი ჰქონდაო. ხოდა ის ჩვენ ბიჭებს, გარდაცვლილებს, გვირგვინს ადგამდა თავზეო. კიდევ, ძელიცხოველიდან დამღამობით ხმები ისმისო. ერთი ორი წელი ძალიან შეშინებული იყვნენ, თურმე ოსები, ვერ ეკარებოდნენ. მაგრამ ეხლა რომელიღაცა ეკლესიაზე თქვეს, მეთლახი დააგესო. შუაგულ ცხინვალში, ქართული ეკლესია რომ იყო, დღესდღეობით ხვეულებრივ ტარდება რუსულ ენაზე წირვა. იძახიან ოსები ჩვენი ეკლესია არის ესო. საკმაო მრევლი ჰყავსო” (საველე მასალა, ერგნეთი, 2012).

ვინაიდან ცხინვალის რაიონიდან დევნილი მოსახლეობის ხეობაში შესვლა პრაქტიკულად გამორიცხულია, ტრადიციული რელიგიური ყოფის დეფიციტი დევნილმა მოსახლეობამ შეძლებისდაგვარად და თავისებურად შეიქმნა:

ის დღესასწაულები, რასაც ისინი ტრადიციულად აღნიშნავდნენ თავიანთ სამშობლოში, მათ მიერ აღნიშნება იქ, სადაც თვითონ სახლობენ. ასეთია მაგალითად ღიახვის ხეობელების ერთ-ერთი მთავარი დღეობა, ღვთისმშობლობა 21 სექტემბერს. დევნილი მოსახლეობა გახდა მრევლი ძირითადად მათ საცხოვრებელთან ახლოს მყოფი ეკლესიებისა, როგორც ქალაქად, ისე სოფელში.

უკვე მეხუთე წელია, რაც ღიახვის ხეობელები დევნილობაში ცხოვრობენ და სამშობლოში დაბრუნების სურვილი ახალგაზრდებსაც კი არ განელებიათ. დევნილობაში შექმნეს შერეული ოჯახებიც, ახლა უკვე თავიანთ მეზობელ ახალგორელებთან. გამოკითხულ დევნილთა დიდ უმრავლესობას ღიახვის ხეობაში დაბრუნების უდიდესი სურვილი აქვს, თუმცა იმასაც აღნიშნავენ, რომ იქ ცხოვრება ოსებისა და რუსების გარეშე სურთ. მიუხედავად ამისა, სამწუხარო რეალობაა ის, რომ საირისპირო მხრიდან იგივე იმპულსები არ მოდის. *“ხეობაში არ დარჩა არცერთი ქართველი, ქართველი კი არა, ოსებიც კი არ დარჩნენ, ვინც ქართველებს ენათესავებოდა; პირიქით, იმათ უფრო ერწოდნენ – თქვენ ოსები ქართველების ცოლები და ქმრები რატომ ხართო! მერე, ცოტა რომ დაწყნარდა მდგომარეობა, მაშინ გაბედეს ოსებმა შესვლა ნათესავეებთან, მაგრამ ისინი თან არ გადააყოლიან და ესენიც ცუდად განეწყნენ. ჯერ კიდევ ომამდე როგორიც იყო კავშირები, ანუ პირველი კონფლიქტის მერე, ისიც კი სრულიად მოისპო. თან იმათ, ანუ იქაურ ოსებს, ძალიან აკონტროლებს ფსხ, ამიტომაც აღარც ის ნათესავი უნდა და აღარც არავინ. ყოველი შემოსული ზარი კონტროლდება”* (საველე მასალა, გორი 2012).

ჩემმა რესპონდენტმა გაიხსენა ამბავი, როდესაც თავად ოსი ეთნიკური წარმოშობის ქალბატონი ვერ წავიდა ცხინვალში საკუთარი ქმრის დასამარხად: *“ჩვენი ახლობლის ძმა მოკლეს ოსებმა – ქართველი; იმას ოსი ცოლი პყავდა, მაგრამ ის ვერ ჩავიდა ცხინვალში და ვერ დამარხა ქმარი შიშით, მერე იმისი და ჩავიდა ვლადიკავკაზიდან და იმან დამარხა, სულ გახრწნილი*

დახვდა თურმე გვამი. ცოტა რომ გადაიარა ომის ამბავმა, იყვნენ შესულები ცხინვალში ქართველი ბიჭები, თავიანთი სახლის ნახვა უნდოდათ. ერთი ბოთლი არაყი მისცეს რუსებს თურმე და იმათაც შეუშვიათ, მაგრამ ეგ რისკზე წასვლა იყო, იქ რომ რამე მოგივიდეს, პასუხისმგებელი არავინ არაფერზე არაა. სახარბიელო არაფერი არ დახვედრიათ. საერთოდ, იქედან, ოსების მხრიდან არანაირი მუხტი არ მოდის შერიგებისა” (საველე მასალა, სოფ. ქორდი, 2012).

რასაკვირველია, ეს ფაქტორი ქართულ-ოსური ურთიერთობის პერსპექტივას უიმედოს ხდის. ცხადია, ქართული ელემენტი ამ ეტაპზე გამოთიშულია და მთელი დატვირთვა, როგორც ინტერეთნიკური ურთიერთობის კატალიზატორზე, ქართულ-ოსური შერეული ოჯახების ოსურ ელემენტზე უნდა მოდიოდეს. მაგრამ, ეს ოსური ელემენტიც ფაქტობრივად უარყოფილია დღევანდელი ცხინვალელი ოსებისაგან; თუმცადა, ის არის ერთადერთი, რამაც მომავალში გადამწყვეტი როლი უნდა ითამაშოს ქართულ-ოსური ურთიერთობის რევიტალიზაციაში.

ღიახვის ხეობელ დევნილებს თავისი კუთხის სიყვარულით და მონატრებით არაერთხელ უცდიათ გადასვლა საზღვარზე. თავისი კუთხის სიყვარული დევნილი მოსახლეობის ცნობიერებაში თავიანთი კუთხის ტრადიციებთან ასოცირდება, რომლის დაცვა და შენარჩუნება მათი ყოველდღიურ ყოფაში ნათლად შეიმჩნევა. ამ თვალსაზრისით, მეტად საინტერესოა ნ. ზაზანაშვილის ზემოხსენებული ნაშრომი, სადაც ყურადღება გამახვილებულია დევნილთა დასახლებების პირველადი არქიტექტორული იერსახის შეცვლაზე და მის მიზეზებზე.

დასახელებულ მიზეზთაგან ერთ-ერთი კულტურული ტრადიციაა, რაც დევნილთა ღირებულებით ორიენტაციას განსაზღვრავს და შესაბამისად განაპირობებს ამა თუ იმ კონკრეტულ ცვლილებას არქიტექტორულ დიზაინში. ასეთად მაგალითად დასახელებულია სტუმართმოყვარეობის ტრადიცია, რაც სამაჩაბლოელ დევნილებს სტუმრის მიღებისა და გამასპინძლების უკეთეს

პრაქტიკულ გამოსავალს აძებნინებს – ისინი უფრო განიერ და ფართო მინაშენს აწეობენ, რათა საშუალება ჰქონდეთ უკეთესად მიიღონ სტუმრები. აქვე ვლინდება კოლექტიური კულტურის ის ელემენტებიც, რომელიც ასე მყარს ხდის ზოგადად კულტურული ტრადიციის ჩარჩოებს.

აგტორის აზრით, დევნილთა მიერ დიზაინის შეცვლა ხდება იმიტომაც, რომ არიტექტორს არ გაუთვალისწინებია მიწათმოქმედი ადამიანის ყოფის სპეციფიკა, არ შეუქმნია თუნდაც ის სათავსოები, რაც საჭიროა ჭირნახულის შესანახად (2011: 32).

ამდენად, ღიახვის ხეობელი დევნილების ყოფის თავისებურება წარმოაჩენს იმ ტრადიციებს, რაც ამ ხალხმა წამოიღო თავისი კუთხიდან და რაც დღესაც მათი ეთნიკური ცნობიერების ერთ-ერთ ქვაკუთხედად მოიაზრება.

ზოგადად კი, ნებისმიერი ტრადიციის შენარჩუნება, შესაძლებელი არის იმ შემთხვევაში, როდესაც ესა თუ ის ეთნიკური ერთობა, ანუ ტრადიციის მატარებელი ერთობა კომპაქტურად ცხოვრობს, ანუ შექმნილია შესაფერისი გარემო კულტურული ტრადიციის შენარჩუნებისათვის. როდესაც განსხვავებული ეთნიკური იდენტობის მქონე ჯგუფები გვერდიგვერდ (ერთ სოციალურში) არსებობენ, ინტერკულტურული გავლენა საგრძნობია და ტრადიციის შენარჩუნების საფუძველი შედარებით მყიფეა. დევნილთა დღევანდელი კომპაქტური დასახლებები ამ კონტინგენტის იდენტობის შენარჩუნების გარანტიაა.

დაბოლოს, დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას: 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდგომ ცხინვალის რაიონიდან დევნილი მოსახლეობა ძირითადად კომპაქტურად სახლობს. ეს განაპირობებს მათ შეკავშირებულობას და ჯგუფის შეკრულობას. მტკიცეა მათი ნათესაური კავშირები. ერთად ყოფნა მათ იდენტობას ამყარებს და მათი კუთხური ტრადიციების შენარჩუნების საწინდარია. ამდროულად ეს კონტინგენტი არ შეიძლება ჩაითვალოს ჩაკეტილად, თუნდაც იმ კავშირების გამო, რომელიც მათ ქალაქთან გააჩნიათ, რეალურად ისინი უფრო ჩაკეტილი იყვნენ ცხინვალის რაიონში ცხოვრებისას, ვირე დღეს არიან. მიუხედავად

ზოგადი გაჭირვებისა, დევნილები მეტად შრომისმოყვარე ხალხია, რაც მათი მეურნეობის და ზოგადად საქმის მიმართ დამოკიდებულებაში გამოიხატა. ამან კი დადებითი შედეგი გამოიღო და დევნილობაში თავისი ინდივიდუალური სახე შეუნარჩუნა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ბაინდურაშვილი რიტა. დევნილობა შაუმიანში, 24 საათი, 02.07.10.

იძულებით გადაადგილებულ პირთა პრობლემების მოკლე ანალიზი, ჟურნ. „სამი საუნჯე“, 22.09.2012.

Зазанашвили Нано. Процессы Архитектурно-Функциональной Адаптаций В Поселениях ВПЛ «Второй Волны», 2011, ხელნაწერი.